

מטרת החוברת לסייע למדריכי משלחות הנוער ללמוד על החיים היהודיים בגטו טרזין, להמחיש את הלמידה על ידי ביקור באתרים בהם התרחשו פרקים עיקריים מחיי היהודים בגטו, לקשר בין הנלמד לבין הנראה כדי להביא את הנוער לאינטגרציה והפנמה של הידע ולגרום להם לשאול שאלות חדשות על מהות החיים תחת השלטון הנאצי ואופן התמודדותם של היהודים איתם. הסיוור בטרזין מעמיד בפני המדריך כמה בעיות מתודיות. הפער בין מראה העיר לבין המציאות כפי שהיתה בתקופת הגטו. המבנים אמנם נשתמרו רובם ללא שנוי ובכל זאת, קיים פער עצום בין המציאות המתגלה לעיני המבקר לבין זו ששררה אז. המפגש מקשה על יכולת המבקר במקום להבין את מציאות החיים בגטו.

על מנת לגשר על הפער בין מראה טרזין של היום לבין מה שהתרחש במקום בתקופת השואה בבנה המדריך על פי העקרונות המתודיים הבאים:

- א. שימוש בתמונות וציורים מתקופת הגטו וספורי עדויות אישיות.
- ב. הבניית הביקור במוזיאונים והפעלת בני הנוער במהלך הביקור בהם (ראה אתרים מס' 1, 11).
- ג. המלצות לנושאים לדיון סביב נושאים העולים במהלך הביקור בחלק מהאתרים.

מבנה המדריך:

המדריך כולל התייחסות לעשרים ושמונה אתרים בגטו טרזין. כל אחד מהם מספר חלק מסיפור ההתרחשות בגטו. במדריך הצעות מפורטות למסלול הביקור, שתוכנן כך שהחניכים יוכלו לקבל תמונה שלימה ככל שניתן על החיים והמוות בגטו טרזין.

- מסלול הביקור כולל התייחסות לנושאים מרכזיים מחיי הגטו:
  - הטרור וההטעיה
  - יצירה ואמנות
  - חינוך ילדים ובני נוער
  - סדרי החיים בגטו: מזון, בריאות, חולי, עבודה ועוד.
  - חיי דת ותרבות

בתיאור כל אתר חמישה מרכיבים:

מיקום האתר בעיר טרזין: בכותר הפותח של כל אתר נמצאים: מספר האתר, שם האתר, צילום כפי שנראה האתר היום. כמו כן מצוינת כתובת האתר וניתן למצוא את האתר על גבי המפה המצורפת למדריך.

רקע ומידע היסטורי: ההסבר ההיסטורי מתמקד בתפקידו של האתר ובהתרחשויות הקשורות בו בזמן המלחמה. אופן השימוש באינפורמציה נתון לשיקול דעתו של המדריך, אשר ישים את הדגש על פרטי המידע הנוגעים לנושא שבו בחר להתמקד.

עדות אישית: מציגה את סיפורו האישי של אסיר בגטו כפי שהיא מתקשרת לאתר המסוים. מומלץ לקרוא את העדות במקום.

ציור: פרי יצירתו של אמן מאסירי הגטו המציג את האתר בתקופת השואה

נקודות לדיון ולמחשבה: לגבי חלק מן האתרים יש הצעה לנקודות למחשבה ולדיון על רקע ההתרחשות באתר בתקופת הגטו.

הצעה למסלול סיור בגטו טרזין:

במדריך הצעה למסלול ביקור בגטו הכולל 16 אתרים. על מנת לאפשר ביקור של מספר רב של בני נוער בגטו בו זמנית מוצע לפצל את הקבוצה לשני מסלולים, כשכל קבוצה מתחילה את הסיור בנקודה שונה. בסיום הסיור מומלץ לנסוע יחדיו לאתר הזיכרון ליד נהר האגר – Ohre (אתר מס' 16). הזמן הנדרש לסיור בטרזין הוא בין ארבע לחמש שעות.

מסלול א' ◆

מספר האתר	שם האתר	סדר המסלול א'
1	מוזיאון גטו טרזין ומעון הנערים דוברי צ'כית	1
2	האנדרטה לזכרו של פרדי הירש	2
3	מעון הנערים והנערות דוברי גרמנית	3
4	מעון הנערות דוברות צ'כית	4
5	בית ילדים	5
6	בית הכנסת	6
7	בית החלוצות	7
8	המפקדה הגרמנית	8
9	כיכר העיר המרכזית	9
10	מכון החיטוי	10
11	שלוחת מוזיאון הגטו ומתחם	11
11	מושב "המינהל העצמי"	
12	מגורי הנשים ו"שלוויסה"	12
13	שלוחת פסי הרכבת – אתר זיכרון	13
14	בית הלוויות והקולומבריום	14
15	בית הקברות והקרמטוריום	15
16	אתר הזיכרון ליד נהר האגר – בצ'כית Ohre	16

מסלול ב'

סדר המסלול-ב'	שם האתר	מספר האתר
	שלוחת מוזיאון הגטו ומתחם	11
1	מושב "המינהל העצמי"	
2	מכון החיטוי	10
3	מעון הנערות דוברות צ'כית	4
4	מעון הנערים והנערות דוברי גרמנית	3
5	בית ילדים	5
6	מוזיאון גטו טרזין ומעון הנערים דוברי צ'כית	1
7	האנדרטה לזכרו של פרדי הירש	2
8	כיכר העיר המרכזית	9
9	המפקדה הגרמנית	8
10	בית הכנסת	6
11	בית החלוצות	7
12	מגורי הנשים ו"שלוויסה"	12
13	שלוחת פסי הרכבת - אתר זיכרון	13
14	בית הלוויות והקולומבריום	14
15	בית הקברות והקרמטוריום	15
16	אתר הזיכרון ליד נהר האגר - בצ'כית Ohre	16

המלצות:

האתרים 1,3,4,5 עוסקים בנושא משותף "חינוך הילדים והנוער". תחנת ההדרכה לנושא זה בצידה המזרחי של הכיכר המרכזית, מול הכנסיה, ממנה זווית ראייה נוחה. האתרים 8-9 עוסקים בנושא "הטרור וההטעיה הגרמנית". תחנת ההדרכה, בצידה הדרומי של הכיכר המרכזית ליד הבנק, במקומה של המפקדה הגרמנית (אתר מס' 8). אתר מס' 10 - מכון החיטוי, עוסק בפרשת ילדי ביאליסטוק. תחנת ההדרכה לנושא (בה תצפית טובה על האתר), בסמוך לשלוחת המוזיאון בקסרקטין מגדבורג, בצומת הרחובות Tyrsova Palackeho. באתר בית החלוצות (מס' 7) לא ניתן לבקר, תחנת הדרכה תהיה במקום שבו יש תצפית על האתר, בצומת הרחובות Machova, 28.Rijna

אתרים בגטו טרזין שאין אפשרות לבקר בהם

לאתרים אלה משמעות רבה להבנת קורות הגטו ולכן יש חשיבות להתייחס אליהם באזכור במהלך הביקור באתר סמוך או קשור בנושא.

שם האתר	מס' האתר
אתר הוצאות להורג	17
כדורגל בטרזין	18
בית תינוקות	19
בית החולים המרכזי	20
המטבחים הציבוריים בגטו	21-22
מגורי קשישים	23
הסוללה - מגרש הספורט בין חומות הגטו	24
מקום המגורים של קבוצת ההקמה	25
אולם הרצאות מאולתר	26
גן הירק	27
אתר בו תכננה המפקדה הנאצית להקים תא גזים	28

מוזיאון גטו טרזין מעון הנערים דוברי צ'כית

בניין המוזיאון נמצא בפניה הצפונית - מערבית של כיכר העיר, ברחוב Komenského. בזמן הגטו : בית 417 L פרטים על השלוחה של המוזיאון ראה באתר מס' 11.

מוזיאון גטו טרזין

מוזיאון גטו טרזין ממוקם בבניין בית ספר לשעבר והחל מאוקטובר 1942 שימש בגטו כמעון לבנים בני 10-17. בעליית הגג של הבית התקיימו בחשאי לימודים ובאלום ההתעמלות נעשו חזרות והתקיימו מופעי תרבות שונים. בבית שכן מעון הילדים מספר 1 שבמסגרתו כוננו הנערים, לפי הצעת מחנכם, מינהל עצמי שלהם ואף הוציאו לאור כתב עת שקראו לו "ודם" (אנו מובילים) אשר ניתן לראותו במוזיאון.

המוזיאון מציג את קורות השואה מעליית הנאצים לשלטון בגרמניה, תכנית "הפתרון הסופי לשאלת היהודים", מחנות הריכוז וההשמדה ומקומו של גטו טרזין כתחנת מעבר למזרח. הוא מתאר את שחרור הגטו על ידי הרוסים, שיבת הניצולים לבתיהם והענשת פושעי מלחמה. סדר התערוכה במוזיאון הוא כרונולוגי ביסודו, עם תצוגות מסוימות המתמקדות ומעמיקות בנושאים מסוימים.

תיאור המוזיאון:

קומה א': 1-אולם הקרנה בו ניתן לצפות בסרטים שונים על פי בחירת המבקרים. 2-דגם של הגטו משנת 1944, המאפשר התייחסות לאתרים מסוימים על פי הנושאים. 3-גלריה המציגה את יצירותיהם של האמנים שפעלו בגטו וכן את ציורי הילדים. קומה ב': 1-תצוגת תצלומים המתארת באופן כללי את עליית הנאצים לשלטון ואת השואה. 2-תצוגת מוצגים אותנטית מח"י הגטו.

3-תצוגת תצלומים ומסמכים המתארים את השחרור מן הגטו ואת השיבה הביתה. בפינות שונות של המוזיאון מוצגים מכשירי וידאו המקרינים עדויות אישיות של ניצולים.

הביקור במוזיאון:

ישנן דרכים שונות לבקר במוזיאון עם תלמידים. הדרך המוצעת כאן מבוססת על העקרונות הבאים: התמקדות בחלק מהתצוגות שבמוזיאון, הפעלת שיטות הדרכה מגוונות המאפשרות גם הדרכה מסודרת ושיטתית וגם סיור חופשי. ההצעה כוללת צפייה בסרט, סיור קבוצתי מודרך, סיור אישי, הפעלה משימתית ושיחה קבוצתית. על פי ההצעה הביקור במוזיאון יתמקד בתצוגות הבאות:

- 1 - בציורי הילדים הנמצאים בגלריה בקומה א'.
- 2 - בתצוגת המוצגים האותנטית מח"י הגטו, הנמצאת בקומה ב'.

הצעה לתוכנית הביקור במוזיאון

התחלת הביקור בצפייה בסרט. לאחר היציאה מאולם ההקרנה המדריך יוביל את הקבוצה וירכז אותה בתצוגת ציורי הילדים. המדריך יחלק את הקבוצה לצוותים בני 3-4 בני נוער, ייתן להם "כרטיס משימה", יקבע נקודת כינוס לקבוצה לאחר סיום שתי המשימות שב"כרטיס המשימה" וימשיך ללוות את הקבוצה. נקודת הכינוס הקבוצתית תיקבע על ידי המדריך בהתאם למספר הקבוצות המבקרות באותה שעה במוזיאון.

א. במידה ובאותה שעה אין קבוצות נוספות במוזיאון, מומלץ שנקודת הכינוס תהיה באחת הפינות בתוך המוזיאון, למשל: באולם הסמוך לתצוגת המוצגים האותנטיים, המוקדש לתקופת השחרור מהגטו והשיבה הביתה. היתרון בהתכנסות בתוך המוזיאון הוא באפשרות לחזור ו"להציץ" פעם נוספת במוצגים שהוזכרו בשיחה הקבוצתית.

ב. אם המוזיאון עמוס במבקרים מומלץ שנקודת הכינוס תהיה מחוץ למוזיאון, בחורשה ממול או בגינת ההנחה לפרדי הירש בחצר המוזיאון.

המשימות

משימה ראשונה:

1. הנכם מתבקשים לסייר ולהתרשם מציורי הילדים המוצגים באולם ולנסות לגלות האם ניתן להבחין בציורים רמזים על חיי הילדים בגטו, על חוויותיהם, על פחדיהם ועל חלומותיהם.
2. לבחור את הציור שמשך את תשומת לבכם במיוחד ולנסות להסביר במה הרשים אתכם. יש לכם 10 דקות למשימה זו. עם סיומה עברו למשימה השניה.

משימה שניה:

1. הנכם מתבקשים לעלות לקומה השניה, לאולם המוצגים האותנטיים מתקופת הגטו. סיירו בתצוגה ובחרו מוצג אחד שהרשים אתכם במיוחד ונסו להסביר מדוע. יש לכם 15 דקות למשימה זו. עם סיומה עליכם להגיע לנקודת הכינוס שקבע המדריך.
- השיחה הקבוצתית:** המדריך יקיים שיחה קצרה. הצוותים יתבקשו לשתף את כל חברי הקבוצה בהתרשמויות שלהם משתי המשימות שביצעו.
- המדריך יתייחס לדברים שהועלו ויספר בקצרה על המסגרת בה נוצרו ציורי הילדים, יציג את דמותה ופועלה של הציירת פרידל דיקר-ברנדייס, ויספר על גורלה וגורל הילדים.
- הניסיון מלמד כי במשימה שעסקה במוצגים האותנטיים מתקופת הגטו התלמידים מתמקדים בדרך כלל במוצגים הבאים:
1. משחק המונופול
  2. מכשיר הרדיו המוסתר
  3. מפת ארץ ישראל
  4. קופסאות האפר
  5. עיתוני הילדים.

המדריך יפנה את תשומת ליבם של התלמידים אל המוצגים שלא צוינו על ידם ונראים לו משמעותיים. הביקור במוזיאון מהווה חוליה בשרשרת האתרים בטרזין. לכן, המדריך יכול לקשור את המוצגים שעלו בשיחה עם נושאים שהקבוצה פגשה או תפגוש בהמשך הסיור.

נספחים:

נספח א': משחק המונופול של ילדי גטו טרזין

כאשר מיכה ודן גלס עזבו את גטו טרזין בשנת 1945 הם לקחו עימם את משחק המונופול שנעשה במחנה ושימש את הילדים למשחק. משחק המונופול של הגטו עוצב בשנת 1943 על ידי מעצב בשם פוק (Poeck) שעבד בסדנת האמנים של הגטו. המשחק עבר שינויים שביטאו את התנאים המיוחדים בהם חיו אסירי טרזין. כרטיסי הקנייה המצביעים על הרכוש שנקנה על ידי המשחקים, קיבלו שמות על פי שמות המבנים והקסרקטינים. במהלך המשחק ולאחר קניית אזורים ניתן היה להתעשר על ידי השקעה בבניית חדרים קטנים בעליית הגג של הבתים והקסרקטינים, במקום בניית בתים ומלונות כמקובל. הילדים השתמשו למשחק המונופול בכסף הגטו, "קרונות טרזיניות" שלא ניתן היה לקנות בהן דבר. במרכז המשחק ישנה מפה של העיר טרזין המראה שורות של בתים וקסרקטינים שהכילו עד 60,000 יהודים, כאשר כל העיר טרזין בנויה להכיל 7,000 אנשים.

נספח ב': מכשיר הרדיו המוסתר

ארגון "ההגנה העצמית" של "החלוץ" בטרזיינשטאט נוסד בסתיו 1942. החברים שהיו בעלי עבר צבאי, סודרו לעבודה בנקודות מפתח: במפעלי החשמל והמים, בהובלה ובמחסנים; במקומות אלה הם התכוננו והכינו סדרים שיאפשרו - בשעת סכנה - למנוע את כניסתם של שומרי המחנה הגרמניים לגטו. ל"החלוץ" היו בארגון כ-200 חברים והם התקשרו עם קבוצה דומה של המחותרת הקומוניסטית בגטו, שמנתה כ-100 איש. נוצר גם קשר עם קבוצת פרטיזנים צ'כים בחוץ. הנסיונות לספק לחברי "ההגנה" גם נשק לא הצליחו. במרתף הבית L 404 סודרה תחנה מרכזית ושם אף התקינו מקלט רדיו חשאי; האזינו בקביעות לחדשות והעבירו ידיעות לגטו. משהתעורר חשדם של אנשי האס-אס היה צורך לחסל את התחנה.

נספח ג': מפת ארץ ישראל - הגעגועים לארץ

מתוך העדויות של המדריכים והנערים במעונות הנוער עולה "ארץ ישראל", כמקור כוח ותקווה לעתיד טוב יותר. המדריכים והחניכים שהשתייכו לתנועה הציונית עסקו רבות בתכנים חינוכיים הקשורים ללימוד השפה העברית, המסורת, הדת והגעגועים לארץ ישראל שסימלו יותר מכל את החרות העתידה לבוא. מדריכים וחניכים חיפשו מפות של ארץ ישראל לשם קישוט חדריהם. מפות ארץ ישראל עשויות עץ עם כתובות בעברית הוזמנו על ידי המדריכים מהמהנדס וורם שעבד בגרייט הגטו. אחת הכתובות שנחרטה במפות היתה "לשוב לארץ אבותינו".

נספח ד': קופסאות האפר

בניית המשרפה בגטו טרזין הסתיימה בספטמבר 1942. במשרפה ארבעה כבשנים שפעלו יומם ולילה. שיעור התמותה היה גבוה ומדי יום מתו מחולשה ומחלות בממוצע עשרים איש. אחרי השרפה אספו בקפידה את כל האפר והעצמות שלא נשרפו ושמו אותם בתוך הקופסאות בהן השתמשו במקום בכדי אפר, והדביקו עליהן בקפידה תווית עם השם ומספר הזיהוי של הנפטר. בכל יום נשלחו קופסאות האפר לאכסון בקולומבריום (כוכי קבר) שמקומו היה מול חדר המתים שממנו יצאו הלוויות. שם טיפלו בהן בהתחשבות מרובה שני אסירי טרזין. הן אוחסנו בסדר לפי מספריהן, כך שניתן היה לאתרן בן רגע. שני האסירים האלה עסקו במלאכתם כשנתיים ונוכחו לדעת לתדהמתם שאחסנו כבר כ-20,000 קופסאות. באחד מימי חודש נובמבר 1944 הגיעו אל הקולומבריום מספר משאיות ושישה אנשים יצרו שרשרת והעמיסו את קופסאות האפר על המשאיות. הקופסאות הובאו אל גדות נהר האגר (Ohre) ושם רוקנו את האפר אל תוך הנהר.

נספח ה': עיתוני ילדים ובני נוער

העיתונות נועדה לבדר, לספק חומר קריאה ולהקנות השכלה. התפרסמו בהם כתבות כלליות על רפואה, גיאוגרפיה, פיסיקה ומדורים כגון "האם ידעת?" המביאים עובדות לא ידועות מטרזין ומן העולם. חוץ מתיאור התנאים במעונות השונים, על חסרונותיהם ושמוחותיהם, כוללים כל העיתונים כתבות ישירים המלמדים על הראייה המפוכחת של מציאות הגטו. הילדים מספרים על זקנים מורעבים המתנפלים על ערמות זבל, חולי נפש מאחורי סורגים, גופת זקן שהתאבד. התיאורים הללו מלמדים על הרגישות של הילדים לסבל הזולת. הילדים כתבו בעיתונים שירי געגועים לבית, לעיר מולדתם, לילדותם שנמחקה. ככולם באה לידי ביטוי אימת הטרנספורטים אל המזרח.

◆ העיתון **"זדם"** (אנו מובילים) האריך ימים יותר מכולם. הוא יצא לאור במעון 1 של בית הנערים 417 L מיולי 1942 עד ספטמבר 1944 וכולל למעלה מ-800 עמודים. העיתון נשמר כולו. זהו עיתון בעל רמה ספרותית גבוהה וכתבו בו נערים בגילאים 16 - 17. למדריכים היתה השפעה מכרעת על עולמם הרוחני של הילדים. מדריכים בעלי השקפה ציונית השתדלו לחנך לקראת העלייה לארץ ישראל ומדריכים קומוניסטים חינכו לקראת עולם סוציאליסטי שוויוני.

◆ מעון מספר 7 בבית ילדים 417 L נשא שם עברי, **"נשרים"**, ועיתונו נקרא **"רים רים"**. עשרים ושלושה גיליונות של עיתון זה נשמרו, האחרון שבהם לא גמור, וכן שלושה מוספים מיוחדים שיצאו בין ה-25 בפברואר ל-24 באוגוסט 1944.

◆ מעון 10 בבית הילדים 417 L הוציא עיתון בשם **"נוביני"** (עיתון) מינואר עד מאי 1944, שממנו נשתמרו תשעה גיליונות ושלוש תוספות.

◆ **"קמרד"**, כתב עת של מעון הבנים 609 Q. נשאר ממנו 22 גיליונות שיצאו לאור בין אוקטובר 1943 ל- ספטמבר 1944. **"קמרד"** נכתב כולו בידי ילדים בני 12 ו-13 שנה. תרגום עברי של 22 הגיליונות של כתב העת **"קמרד"** יצא לאור. הספר נקרא "קראו לו חבר" והוא מומלץ ביותר לכל מי שמתעניין.

◆ מעון 3 בבית הנערות 410 L הוציא אף הוא עיתון שנקרא **"סקאוט"** (הצופה),

אך לא ידוע מה עלה בגורלו, אם הושמד או הוסתר ולא נמצא אחרי המלחמה.

◆ **"בונאקו"** (Bonako) נכתב על ידי בנות בגיל 15 עד 17, שכולן עבדו בתור כוח עזר במרפאות, בבתי הילדים, במטבחים ובחקלאות.

מבונאקו נשתמרוחמישה גיליונות שהופיעו בין ינואר ליוני 1944.

◆ שמונה גיליונות נשתמרו ושתי תוספות מיוחדות של העיתון **"דומוב"** (המעון), שהופיעו בין דצמבר 1943 למאי 1944. העיתון יצא לאור במעון ילדים שהיה קיים בקסרקטין המבורג, אכסניית הנשים המרכזית. מאחר שלא היה מקום לכל הילדים בבתי הילדים ולא כל האמהות הסכימו למסור את ילדיהן לפנימיות, על אף התנאים המשופרים להם זכו הילדים, שכנו מקצת הילדים בקסרקטין.

◆ **"קול עליית הגג"** (Hlas pudy) הוא עיתון הילדים היחיד שיצא לאור מחוץ למעונות הילדים והוא נכתב על ידי האמהות וילדיהן בני 10 עד 13 שגרו בעליית הגג של הבית 306 Q. מן העיתון הזה נשתמרו שלושה גיליונות בלא ציון תאריך, אך הראשון מביניהם יצא על פי תכנון בינואר 1944. כל העיתונים יצאו לאור בעותק אחד ויחיד. כל גיליון חדש נקרא לרוב בקול במסיבות ליל שישי ואחר כך קראו אותו בני המעון ביחידות זה אחר זה. עיתוני הילדים נשמרו מפני שגטו טרזין לא נהרס עד היסוד כשאר הגטאות והוסיף להתקיים עד השחרור במאי 1945.

מעון הנערים דוברי צ'כית

בבניין המשמש עכשיו כמוזיאון, הוקם באוקטובר 1942 מעון הנערים דוברי צ'כית. קשה לזהות את המבנה המקורי של הבית, מבנה הכיתות שונה ללא הכר, ואולם ההתעמלות בו התקיימו בזמן הגטו החזרות לאופרת "הכלה המכורה", הנו היום אולם קולנוע. במעון הנערים דוברי צ'כית (L 417) התאכסנו כ-350 נערים דוברי צ'כית, גילאי 11-17. בכל חדר התגוררו כ-40 נערים. החדר התמלא במיטות עץ בנות שלוש קומות. כל חדר היווה קבוצה ולכל קבוצה מדריך או מדריכים. פרופסור וולטר איזנברג, שהיה מדריך של בני חדר מס' 1, היה קומוניסט בדעותיו והשפיע רבות על האווירה בקרב חניכיו. החדר כונה "שקיד" על שם מוסד חינוכי סובייטי לילדים חסרי בית. נערי החדר הוציאו מדי שבוע כתב עת בשם "ודם" (אנו מובילים). המאמרים, השירים, הראיונות עם אמנים ובעלי תפקידים בגטו שהנערים כתבו ורשמו הם מסמך ייחודי, שנשתמר בשלמותו. ארנושט קלאובר, שהיה המדריך של קבוצת הנערים מחדר מס' 5, היה ציוני בדעותיו. שם הקבוצה "דרור". בחדר מס' 7 התגוררו בני קבוצת "נשרים" שהודרכה על ידי פרנטה מאייר, אף הוא ציוני. הקבוצה הוציאה עיתון בשם רים-רים-רים. בני חדר מס' 10 היו בעלי רקע תרבותי צ'כי מובהק.

עדותו של יהודה בקון - נער מקבוצת "דרור"

"...הגעתי למסון L 417 והדבר הראשון שהפגיש אותי היה שכל הבנים היו לשם קריגיס. הגברתי או לאגרי מכן שהדבר נעשה בלא גשל מכינים. היינו כולנו בני 14-13, אמרנו בסגרי בעליוג הגג וכל הגדריס כאלר גאוד מספר נערים שאלו בכדי להצהיר את האומדיס בפני ביקור פגש של הגרמנים. היינו מאדז גאים על שם הקבוצה "דרור" גופל. הודות לכך שאבא של אגד אגברינו היה אגראי על אגפרה הכינו אנו דגאון כגולו אבן עם ציפורי רקומה עליו. דגאון זה נשמתי ונמצא היום במוזיאון בית טרצין - גבעת גייס אגוד. כמובן גפרו אכל אגד אגאנו כובע סויה ועליו רקוס סמל של ציפורי. כמה עצוב היה לי כאשר בהיוגני אסיר באושוויץ הביאו לי וידידי כובעי "דרור" אלה. איז הכנתי מה עלה בגולו אגרי."

יהודי אני

יהודי אני, כזה אשר גם מוות ורעב לא ישנו כי לא ינע העם הזה שעל כבודו גם אלחם על כבוד עמי, שכה אחיה לא אתביש בו, בעמי אני מבטיח, בכבודי

גאה אני בעם הזה עם של כבוד וזה חשוב העם, אשר דוכא תמיד אני אחיה בו שוב ושוב

מאת: פרנטה בס

נקודות לדיון ולמחשבה:

1. משמעות הסמל בשביל בני הנוער בגטו - האם היא שונה מזו שלנו היום? ★
2. האם היחס ללימודים של נערים בגטו מפתיע אתכם? נמקו. ★

האנדרטה לזכרו של פרדי הירש

פרדי הירש (1911-1944) דמות נערצת על בני הנוער בפראג, בגטו טרזין ובמחנה המשפחות בבירקנאו. לזכרו הוקם לוח זיכרון בחצר המוזיאון. על מנת לצפות בלוח הזיכרון עליכם לצאת מהמוזיאון לחצר הדרומית. הלוח נמצא על הקיר החיצוני של הבניין הפונה לחצר.

פרדי הירש, חבר "מכבי הצעיר", היה יליד גרמניה שהגיע לפראג כפליט. הוא עבד לצידו של אגון (גונדה) דליך, שהיה ראש המחלקה לטיפול בנוער. כשהגיע מספר הילדים ובני הנוער בגטו למאות ואחר כך לאלפים, עזב פרדי כל פעולה אחרת והקדיש את כל זמנו לטיפול בנוער, בעיקר בחינוך הגופני. פרדי הירש היה מורה לספורט, גבוה, נאה ובעל הליכה זקופה. הוא ראה בחישול הגופני, במשמעת, ברכישת שליטה עצמית, תוך כדי ספורט ומשחקים, מטרה חינוכית נשגבת.

הודות לקשריו עם מפקח המחנה השיג פרדי הירש רשות להקים על חומות המבצר הרחבות, המכוסות דשא, מגרש משחקים ולחנותו, במאי 1943, נערכו תחרויות ספורט ומפגן של 6,000 ילדים ובני נוער, בחלקם לבושים בבגדי התעמלות שנתפרו מסדינים צבועים. לציונים היתה זו חגיגה לציון יום הולדתו של הרצל ולקומוניסטים לציון האחד במאי.

פרדי הירש נשלח בספטמבר 1943 בטרנספורט של 5,000 יהודים לבירקנאו. יחד עם שאר יהודי הגטו הובא בבירקנאו ל"מחנה המשפחות". במחנה זה נכלאו יהודי טרזין מבלי שעברו סלקציה. נשים, גברים וילדים כולם ביחד במחנה אחד, אם כי התגוררו בבלוקים נפרדים. ביוזמתו של פרדי הוקם במחנה בלוק ילדים שבו ניסו המדריכים והילדים להעסיק את הילדים, ללמד, לשחק, לספר ולשיר, כדי להתגבר על המציאות האיומה של חיים תחת האיום של תאי הגז. בתקופת השיא חיו בבלוק כ-600 ילדים גילאי 5 עד 14. במארס 1944 נלקחו פרדי, המדריכים והילדים, יחד עם שאר היהודים שהגיעו מטרזין לבירקנאו בספטמבר 1943, לתאי הגז.

עדות של קולמן

...פרדי הירש עשה את הכל אמנם הילדים ועשה זאת באהבה ובאסירות רבה. הוא עשה את הכל על מנת להקל על גיהנם של הילדים בתנאים האיומים של בירקנאו. אפשר אולי שרץ הילדים במחנה המשפחות בלי היה המקום היחידי בו נשמעה קצת אנושות...

◆ נקודות לדיון ולמחשבה:

- ★ יחסי מדרך-חניך, על מה הם מושתתים?
- ★ מדוע פרדי הירש זכה להערכה כה רבה בקרב הנוער?

